

fradum sent velot præda aeternum vel venatorum, quam cum magno labore ceperint et fraude, non comarent, hoc est, non assabant, neque comedit; ex illa nullam utilitatem capiunt, cum male parva ferè pejus pereant. Opes per justam sollicitudinem comparate, ut panlatim coaccervantur, ita sunt possessori charæ et honorabiles, præsertim opes per manus pauperum in celestes thesauros fecunditæ. Nam inestimabilis erit honor his qui audient aliquando: *Esarite, et delistis mihi manducare*, Matth. 25. Versio D. Hieronymi eundem ferè facit sensum. Monet proverbium, iustis et assiduis laboribus vivendum, non rapinis.

VERS. 28. — IN SEMITA JUSTITIE VITA. ITER AUTEM DEVIIUM DUCIT AD MORTEM. Hebr.: *In semita justitiae vita (vel, propter sententiam justitiae vita), et via semitae ejus non mors.* מַדְרַגָּה אֲלֵי מוֹתֵיךָ אֲלֵי מוֹתֵיךָ אֲלֵי מוֹתֵיךָ. Ad mortem; et in

CAPUT XIII.

1. Filius sapiens, doctrina patris; qui autem illi-or non audit cum arguitur.
2. De fructu oris sui homo satiatibit bonis; anima autem prævaricatorum iniqua.
3. Qui custodit os suum, custodit animam suam; qui autem inconsideratis est ad loquendum, sentiet mala.
4. Vult et non vult piger; anima autem operantium impignabitur.
5. Verbum mendax justus detestabitur; impius autem confundit et confunditur.
6. Justitia custodit innocentis viam; impietas autem peccatorum supplantat.
7. Est quasi dives, cum nihil habeat; et est quasi pauper, cum in multis divitiis sit.
8. Redemptio animæ viri, divitiæ suæ; qui autem pauper est, increpationem non sustinet.
9. Lux justorum lætificat; lucerna autem impiorum extinguitur.
10. Inter superbos semper jurgia snot; qui autem agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia.
11. Substantia festinata minuetur; quæ autem panlatim colligitur manu, multiplicabitur.
12. Spes quæ differit, affligit animam; lignum vite desiderium veniens.
13. Qui detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat; qui autem timet præceptum, in pace versabitur.

Animæ dolores errant in peccatis; justis autem misericordes sunt, et miserantur.

14. Lex sapientis fons vite, ut declinet à ruina mortis.
15. Doctrina bona dabit gratiam; in itinere contemptorum vorago.
16. Astatus omnia agit cum consilio; qui autem factus est, aperit stultitiam.
17. Nuntius impij cadet in malum; legatus autem fidelis, sanitas.
18. Egestas et ignominia ei qui deserit disciplinam; qui autem acquiescit arguenti, gloriabitur.

exemplaribus aliquot duplex notatur lectio; omnes tamen interpretes Hebræi priorem sequuntur lectionem. Neque est *iter devium*, ut Hieronymus, neque *via à peccatorum*, ut Septuaginta, sed *via semitæ ejus*, scilicet *justitiæ*. Sensus versiculi ad justitiæ laudem spectat, ut præcedentes: nempe justitia honorem confert, opes stabiles comparat; sed præcipuus laus ex fine pendet, id est, *vita*, ad quam quasi vestigijs quibusdam omnes humane actiones tendunt, et ad quam sola justitia (quæ unicuique quod suum est reddit) absque omni errore perducit. Quamvis multe sint semitæ (neque enim eadem justitia pauperis et divitis, regis et subditi, populi et sacerdotis tamen ad vitam veluti regiâ viâ spectantes, omnes ad vitam perducunt non ad mortem. Quisque pro suo statu per justitiæ viam incedat, ut ad vitam perveniat perpetuam benignitate Domini et Salvatoris, cui est omnis honor et gloria.

CHAPITRE XIII.

1. Le fils qui est sage, est attentif à la doctrine de son père; mais celui qui est un moqueur, n'écoute point quand on le reprend.
 2. L'homme juste sera rassasié de biens par le fruit de sa bouche; mais l'âme des violateurs de la loi se rassasie d'iniquité.
 3. Celui qui garde sa bouche, garde son âme; mais celui qui est inconsidéré dans ses paroles, éprouvera des maux.
 4. Le paresseux veut et ne veut pas; mais l'âme de ceux qui travaillent, s'enrichira.
 5. Le juste détestera la parole de mensonge; mais le méchant confond et sera confondu.
 6. La justice garde la voie de l'innocent; l'iniquité l'fait tomber le pécheur dans le piège.
 7. Tel paraît riche, qui n'a rien; et tel paraît pauvre, qui est fort riche.
 8. L'homme riche rachète sa vie par son bien; mais celui qui est pauvre ne peut résister aux menaces.
 9. La lumière des justes donne la joie; mais la lampe des méchants s'éteindra.
 10. Il y a toujours des querelles entre les superbes; mais ceux qui font tout avec conseil, sont conduits par la sagesse.
 11. Le bien amassé à la hâte, diminuera; mais celui qui se recueille à la main et peu à peu se multipliera.
 12. L'espérance différée afflige l'âme; le désir qui s'accomplit, est un arbre de vie.
 13. Celui qui parle avec mépris de quelque chose, s'engage pour l'avenir; mais celui qui craint le précepte, demeurera en paix.
- (1) Les âmes trompées errent dans les péchés; les justes, au contraire, sont compassonnés, et font miséricorde.
14. La loi du sage est une source de vie pour éviter la ruine de la mort.
 15. La bonne doctrine attire la grâce, la voie des moqueurs mène au précipice.
 16. L'homme habile fait tout avec conseil; mais l'insensé fait voir sa folie.
 17. L'ambassadeur de l'impie tombera dans le mal; mais l'envoyé fidèle est une source de santé.
 18. Celui qui se retire de la discipline, tombera dans l'indigence et l'ignominie; mais celui qui reçoit de bon cœur les répréhensions, sera élevé en gloire.
- (1) Ce verset n'est ni dans l'hébreu ni dans plusieurs éditions latines, si dans quelques exemplaires grecs. Dans ceux des Grecs et des Latins qui le lisent, il se trouve après les versets 8 ou 11.

19. Desiderium si compleatur, delectat animam; detestatur stulti eos qui fugiunt mala.

20. Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit; amicus stultorum nihil efficietur.

21. Peccatores persequitur malum; et justis retribuuntur bona.

22. Bonus relinquit heredes filios et nepotes; et custoditur justo substantia peccatoris.

23. Multi cibi in novalibus patrum; et aliis congregantur absque judicio.

24. Qui parit virgæ, odit filium suum; qui autem diligit illum, instanter erudit.

25. Justus comedit, et replet animam suam; venter autem impiorum insaturabilis.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — FILIUS SAPIENS, DOCTRINA PATRIS (1); QUI AUTEM ILLUSOR EST NON AUDIT CUM ARGUITUR. Hebr.: *Et derisor non audit increpationem*. Non est innata sed acquisita sapientia de qua loquimur. Multo sudore, magna diligentia et vigilantia non solum propria, sed parentum quoque evadunt homines sapientes. Accedat oportet et parentum industria et juvenum obtemperans animus. Verbum *audit* in priore particula subauditur. *Filius qui sapiens evasit*, supple, *audit, doctrinam patris*, vel obediit castigationi et discipline parentum et majorum, seu præceptorum. *Qui elusor vanus et excors est in juvenili ætate, aut ipse*

(1) *Filius sapiens disciplinam patris, scilicet audit*, quod in altero hemistichio subaudiendum esse do et res ipsa. *Sapiens* hic denotat docilem, emaque qui paternam disciplinam non tantum libenter admittit, verum et, ut Jerchi notat, illam amat et expetit. Opponitur enim *irrisori*, de quo emendando spes nulla superest, protervo co temptori veri et boni, vid. 1. 22. 9. 7. Chaldaeus: *Suscipit disciplinam patris*. Sunt qui cum Vulgato dicunt: *Filius sapiens est doctrina patris*; id est, causa cur filius sit sapiens, est institutio paterna, ac si sapientem videret filium, ex patris disciplina sapientem esse redditum dicere poterit; ut contra *causa*, cur filius sit delusor et parum frugi, est quid à patre castigatus non sit. Similiter Arnoldi: *Filius sapiens est ille, quem pater castigat, sed irrisor fit, qui à patre se non audit increpari*. Ita et Fichel, qui parentes hoc versu ammoneri dicit, ut disciplinam in liberos diligenter et severè exerceant. Quod dicitur in vulgato, Abon Ezra hoc dicit putat: *Filius sapiens, quem scilicet receperunt disciplinam, erudit pater; at illud non audit ab eo oburgationem, quia scit se haurum operam*. Nos simpliciter diversam liberorum indolem describi existimamus: filius natura bonus et docilis, simplicibus parentum monitis emendatur, ut acerbioribus sermonibus non sit opus, multo minus verbis; sed irrisor, natura contumax et refractarius, ne dantibus quidem verbis et oburgationibus coarctetur. Similis sententia infra, 27. 10. Conf. illud Ben Sira apud Drusium in Adagis Hebraicis: *Sapientem nutu, stultum fuste*. Et illud Co-baris Medii in oratione ad Bessum apud Cartium lib. 7. cap. 4: *Nobilis ejus umbra quoque virgæ regitur, ignava ne calcari quidem concitari possit*. Prius hemistichium Lat. de hoc ita reddit: *Filius sapiens est, qui castigatus est à patre, ad verbum: Castigatus patris; Græcus Alexandrinus: Filius cultidus obediens patri; filius vero qui non audit in exitio*. In posteriori hemistichio interpretem justò liberius effectum pro causâ dedisse apparet. (Rosenmüller.)

19. L'accomplissement du désir est la joie de l'âme; les insensés détestent ceux qui fuient le mal.

20. Celui qui marche avec les sages deviendra sage; l'ami des insensés leur ressemblera.

21. Le mal poursuit les pécheurs; et les biens seront la récompense des justes.

22. L'homme vertueux laisse héritiers de ses biens ses fils et ses petits-fils; mais le bien du pécheur est réservé pour le juste.

23. On recueille quant té de fruits dans les champs de ses pères; dans les autres on ramasse sans jugement.

24. Celui qui épargne la verge hait son fils; mais celui qui l'aime, s'applique à le corriger.

25. Le juste mange et remplit son âme; mais le ventre des méchants est insatiable.

19. L'accomplissement du désir est la joie de l'âme; les insensés détestent ceux qui fuient le mal.

20. Celui qui marche avec les sages deviendra sage; l'ami des insensés leur ressemblera.

21. Le mal poursuit les pécheurs; et les biens seront la récompense des justes.

22. L'homme vertueux laisse héritiers de ses biens ses fils et ses petits-fils; mais le bien du pécheur est réservé pour le juste.

23. On recueille quant té de fruits dans les champs de ses pères; dans les autres on ramasse sans jugement.

24. Celui qui épargne la verge hait son fils; mais celui qui l'aime, s'applique à le corriger.

25. Le juste mange et remplit son âme; mais le ventre des méchants est insatiable.

19. L'accomplissement du désir est la joie de l'âme; les insensés détestent ceux qui fuient le mal.

(1) *L'homme est rempli de biens, par les fruits de sa bouche*, lorsqu'il est à Dieu sincèrement, et que le fruit de sa bouche vient de la racine de son cœur. La vertu des justes est toute intérieure, et elle se répand dans tous leurs discours; et, au contraire, l'âme des violateurs de la loi est comme une source écumante, qui se déborde dans toutes leurs actions et leurs paroles. La piété dans les premiers est comme un pain sacré qui remplit le cœur, de l'abondance duquel la bouche parle; l'impie, au contraire, est dans les autres comme un vieux levain qui périt, tre l'âme et qui corrompt tout ce qui en sort. (Sacy.)

et sermonis fructu nos esse remunerandos aut puniendos; ut sit sensus: *Unusquisque comedit et percipit bonum de doctrina bona, consilio sano et correctione salubri; contra, anima que transgreditur in his, hominem iniquum facit; vel his repetitur dicitio de fructu; et sensus erit. Ut de fructu viri sapientis et docti accipiet bonus et comedet, h. e., sequetur doctrinam illius, ita de fructu pravarantium iniquus comedet; et hinc sensu quadrat quod sequitur.*

VERS. 3. — QUI CUSTODIT OS SUUM (2), CUSTODIT ANIMAM SUAM (1); QUI AUTEM INCONSIDERATUS EST AD LOQUENDUM, SENTIET MALA. Hebr.: *Qui laxat labia sua, erit illi contritio.* Per linguam, tanquam per ostium, ad animum ingreditur malum. Quicumque igitur animum castum et illisum servare cupit, primo os suum firmum et clausum ab impudico sermone observet; vel, qui custodit os suum, animam servabit tranquillam et inconvulsam; nam per os et sermonem ad animum, tanquam ad interiora domus per ostium, intrant commotiones et turbulente passionis. Juxta secundam clausulam, qui inconsideratus est ad loquendum sentiet mala. Vel, juxta Hebraeam *וְרַעְיוֹן עַל שְׂפָתָיו*, qui laxat labia, contritio, scilicet erit illi, h. e., animo fracto et contrito erit ac parum tranquillo, juxta illud: *Locutum esse nocet, tacuisse nunquam.* Potest esse ordo propesterus, ut sit sensus: *Qui servat animam, servat linguam; juxta alium locum: Omnia custodia custodi cor tuum; et cum evangelico quadret elogio. Matth. 15: A corde exeunt quae coinquinant hominem. Sed juxta Aben Ezra simplex sensus est: Qui caret sibi et prudens est verbis, servabit animam suam ab angustia et sera poenitentia. Nam ut facilis est lingua lapsus, ita subita poenitentia animam percutit.*

VERS. 4. — VULT ET NON VULT PIGER (5), ANIMA AUTEM OPERANTUR IMPINGUABITUR. Hebr.: *Anima pigri desiderat, et non habet (supple quod desiderat), sed anima sollicita non impinguabitur.* Ostendit versiculus industriam et diligentiam multa posse, otium et pigritiam inopie et paupertatis matrem esse. Qui nullis honestis artibus nec studio atatem transigit, multa vana animo volvit, et quantum pauciora habent tanto plura desiderant; sed nihil prodest vanis optionibus pascere animum, et ventris mediam pati. Stulta sunt hujusmodi desideria: nam ad laborem nascuntur et ad andorem vultus. Quanto igitur salius et prudenter fuerit operi admoveere manum, et victum justis laboribus quaerere, et esurientem saturare ventrem! cuius saturitas nemini deerit nisi quis sibi defuerit. Alioqui

(1) Ab indiseret locutione. (Lyranus.)
(2) Ab adversariorum insidiatione qui quaerunt rapere de ore hominis, unde possint eum accusare. Sic enim quaerebant Pharisei aliquid rapere de ore Christi. (Lyranus.)

(3) Septuaginta sic: *In desideriis est omnis piger sen otio sit.* Graeco enim est *ἀργος*. Quae sententia patribus in morali doctrina satis est familiaris. Hebraeus ad verbum hoc modo sonant: *Concupiscas, et non anima pigri.* Est autem ellipsis Hebraica; q. d.: Concupiscit, et non consequitur anima pigri quod desideravit; scilicet, quod fugiat laborem, sine quo desiderata non habentur. (Estius.)

juxta canonem D. Pauli, qui non laborat non manducet; non solum ad opum et panis materialis pinguedinem, sed ad animi virtutes applicari potest, quas non otio, sed multa sollicitudine et labore concipias sibi optimos quosque constat. Solliciti et negotiosi sunt, non qui ventrem pascere magnis laboribus curant, sed qui quidvis facile agunt et patiuntur quo animam favore Numini et omnibus virtutum generibus letam ac succulentam efficiant.

VERS. 5. — VERBUM MENDAX JUSTUS DETESTABITUR, IMPIUS AUTEM CONFUNDITUR. Ut qui male agunt odio habent lucem, tanquam contrariam illorum operibus tenebrarum; sic justus, qui veritatem amat in sermone et opere, mendacium execratur, idololatriam, falsam religionem, hypocrisim, haeresim, aut quaecumque in moribus aut verbis dissimulationem et deceptionem intelligimus. Secundum versus patrum obscuram reddunt duo verba *וְרַעְיוֹן עַל שְׂפָתָיו* fateri faciet et probro afficiet. Septuaginta: *Ανομιαν δε απορροειται εις ος εστιν ομοιωσας, impius pudore suffunditur, et non habebit loquendi libertatem;* quorum alterum ad opera, alterum ad animum referunt expositores Hebraei, ut sit sensus: *Improbis corrumperet, et pudore digna opera faciet, unde suam ipsius animam confundet.* Lossant autem justum referri, q. d.: *Justus, cum odio habeat mendacium, facile pudore et ignominia afficiet impium, qui mendacis innuitur.* Denique, juxta Chaldaeam, passivè accipiuntur haec verba: *וְרַעְיוֹן עַל שְׂפָתָיו*, rubore et pudore affectus est; et sensus erit: *Improbis, qui mendacis gaudet, et nihil in veritate agit, tamen aliquando ignominia afficietur et confusione opprimitur;* ut alterum ad hanc vitam, alterum ad futuram referatur. Quod si de ignominia et pudore quem infert aliis intelligatur, magis ad conatum quam ad rem referatur. Solent enim scdulo operam dare improbi ut bonis viris opprobria inferant. Juxta quem sensum sequitur,

VERS. 6. — JUSTITIA CUSTODIT INNOCENTIS VIAM; IMPETUS AUTEM PECCATOREM SUPPLANTAT (1). Multa moluntur improbi contra justos, sive ut damnis et opprobriis eos afficiant, sive ut penitus subvertant, ut superiores disseruimus. Sed caveendum est ne cogamur declinare vel ad dexteram vel ad sinistram. Viam, quam lex divina monstrat, servat justus et vir perfectus in via, h. e., in ratione vivendi, et vicissim servatur ab ipsa justitia. Non quemlibet servat et protegit justitia, sed perfectum et integrum in via, ut est in Hebraeo, in fide et charitate. Non est nobis opus aliis munitionibus, aliis propugnaculis aut armis; ista ad tempus fortasse corpus munitur; justitia suos, quos integros in via reperit, integros perpetuo servat. Contra, improbitas

(1) Innocens justus sua protegitur innocentia, quasi securam quadam custodia; sed impictus veluti lapsum esse occulus sub pedibus impij: q. os alius simul hunc quos, ipse illis capietur. Axioma est scriptis in Scriptura occursum, innumeris historiae exemplis confirmatum. Hebraeus: *Justitia custodit perfectum via, et impietas perterret peccatorem;* deicit, vel e via avertet; in praecipitium deducit. Septuaginta: *Justitia custodit bonos; sed peccatum corrumpt impios.* Symmachus: *Injustitia autem attrahit peccatum.* (Calmet.)

subvertit peccatum, h. e., hominem peccati; quem declinantem reperit, penitus subvertit. Alter: *Quem admodum in titia efficit ut justus servet perfectionem vitam, sic impius quodammodo impellit hominem de peccato in peccatum, ut sit peccatum pena peccati.* Et proinde monemur hoc versiculo principiis obviare, ut cum improbitate nihil commercij habeamus; nam impetus tandem subvertit non hominem peccatorem, sed hominem peccatis deditum, h. e., hominem peccati.

VERS. 7, 8. — EST QUASI DIVES CUM NIHIL HABEAT, ET EST QUASI PAUPER CUM IN MULTIS DIVITIS SIT. REDEMPTIO ANI-ME VIRI DIVITIS SUE (1); QUI AUTEM PAUPER EST, INCREPATIONEM NON SUSTINET. Hebr.: *Est qui se divitem facit et nihil habet, qui se pauperem ostendit, et opes multas habet. Redemptio anime viri sunt divitiae, sed pauper non audit opprobrium.* Nihil ferè refert ad sapientiam quam docemus, sive quis dives fuerit sive pauper; nam non ex ipsa re, sed ex animo habentium aut non habentium asstantur divitiae. Videas aliquem qui divitis nomen affectat, et assequitur illum honorem quem à divitis habent homines, et interim reverè pauper est; sed suo animo satisfacet, et aut apud se solum aut etiam apud vulgus pro divite habetur. Contra, est alius qui cum reverè dives fuerit, divitis honorem recusat, modis omnibus se pauperem ostendens, ne cogatur sumptus quos nollet facere, tributa pendere principibus et in publicos usus multa insumere, denique ne calumniam divitiarum causâ aut insidias sustinet; sedulo paupertatem simulat ut tranquillitatem habeat et felicitatem illam æquabilem, quâ divites à pauperibus superatur. Alij, à studio et concupiscentiâ augendarum opum deterret, cum videamus magnoperè laborare aliquos ut divites evadant, et tamen semper stulti egentes; contra, alios negligere opes, non inhiare divitis, et nihilominus discere. Vel eò spectat ut ostendat inconstantiam divitiarum, quò non deterreat ab illis, ut sit sensus: *Est qui dives evadit subito, cum penitus nihil haberet; et contra, est qui repente ad summam inopiam delabitur, cum esset locuples.* Sed ut utramque fortunam æquo animo feramus, et ut ostendat non usque adeò referre ad virum sapientem et probum, utriusque commoda inferi, quæ sunt quasi eadem, si modo animus sit idem. *Redemptio anime viri, divitiae illius, q. d.: Si quid dives delinquit, si causam sustinet aut invidiam, nummis omnem redimet injuriam; et hoc commodi ab opibus capiet, ab injuriis et calumniis sese tuebitur. Qui autem pauper est, increpationem non sustinet, vel, pauper non audit opprobrium.* Pauperis par est aut superior conditio: nam uti non habet divitias quibus damna

(1) Dives à pravis machinationibus se expedit: pauper accusatus opprimitur, vel increpationem, verba asperiora non sustinet, quemadmodum apud Conicum: *Propter suam inopiam, semp r se credant negligi.* Nec piget Solomonem, pro veteris Testamenti ratione, commendare divitias ad amendam industriam. Caeterum ex divitiis vera redemptio, cum peccata eleemosynis redimunt. *Dan. 4, 24.* (Bossuet.)

illata redimat aut injurias propulset, ita ferè nullas sustinet, juxta illud Poete:

*Sic reus ille ferè est de quo victoria lauro
Esse potest; inopis vindice facta carent.*

Spiritualiter intelligitur redemptio anime, juxta consilium Danielis: *Redime peccata tua eleemosynis;* et juxta hunc sensum monet divites ne pauperes afficiant opprobriis, sed beneficiis juvent et eleemosynis, quibus extinguantur peccata. Quòd si de spiritualibus intelligamus divitibus, locus contra superbiam et jactantiam facit: nam qui de virtutibus anime aut charismatibus gloriatur, eisdem destituit. Sola humilitas celestes divitias fideliter obsequat et custodit. In quem sensum quadrat quæ sequitur.

VERS. 9. — LUX JUSTORUM (1) LETIFICABIT, ET LUCERNA IMPROBORUM EXTINGUETUR. Videtur subaudienda præpositio in, ut sit sensus: *In luce justorum erit letitia, sed in lucerna improborum non erit, quia parum durabit, citò extinguetur.* Metaphora est admodum frequens, ut per lucem prosperitatem, per tenebras adversitatem intelligamus. Et erit sensus: *Unâ cum justitiâ, lux et vita; hæc sunt amœna et læta quam non obnubilant rebus adversis. Sed lucerna improborum extinguetur, h. e.: Quamvis luce hæc et felicitate gaudere videantur improbi, tamen in illorum vitam non potest esse letitia, cum brevi et astricta lucerna sit extinguenda. Si per lucem et lucernam utriusque animum, nempe justum et improbum, intelligamus, alius, sed non multum diversus, erit sensus, hujusmodi videlicet: *Ut sol exortus suo lumine mundum exhiberet, ita justorum animi tranquillitas hujus mundi et molestias facile discutit; q. d.: Mens reverè justorum alius letos efficiet, aut in suo lumine et purâ conscientiâ nunquaque justorum latus erit; improborum nemo potest aut debet gaudere de sua lucerna. Nam ut sit quamlibet fulgens et resplendens in loco obscuro, et inter sui similes vel ignaros, non poterit tamen solidam conferre letitiam, cum ad momentum in hæc vitâ spleudeat, et subito extinguatur.* Alter *lux justorum* est doctrina et pietas sanctorum; de qua luce Christus, *Matth. 5: Sic luceat lux vestra, quæ mundo magnum letitiam attulit. Lucerna improborum, hæreticorum hypocrisis, quæ semper brevi fuit extincta.**

VERS. 10. — INTER SUPERBOS SEMPER JURGIA SUNT (2); QUI AUTEM AGUNT OMNIA CUM CONSILIIIS, REVERUNT SAPIENTIA. Hebr.: *In superbâ nihil aliud quam litem dabit aliquis, sed cum consiliis sapientia. Superbi in oppoñit consilio, et item sapientia, q. d.: Si quis consilio omnia agit, vel qui consilia prudentiam libenter audit*

(1) Il est, prosperitas, ut dixi Psal. 4, 7. Nota. Felicitas et gloria justorum comparatur lucifero et soli, c. 4, 18, qui jurgis est et stabilis, per omnes orbis et temporum partes se diffundens. Sic justus sicut lux mundi, *Matth. 5, 14.* Sed improborum gloria comparatur lucernæ, quia exigua, quia brevis, quia momentanea. (Trinius.)

(2) Verè propter superbiam dabit (superbus) litem, et cum consiliariis sapientia, id est, superbi, qui uti nolunt aliorum consilio, nihil sine contentione agunt. Humiles autem qui aliorum audiunt consilia, omnia faciunt sapienter. (Maldonatus.)

et obtemperat, sapiens erit. Ceterum qui temerè et audacter omnia facit, cum per superbiam sese neminem plus sapere existimet, in lites et jurgia solet incidere, aut aliis lites intentare. Alter: Qui cum superbis hominibus versatur, inter quos nullus obtemperat alteri, nihil aliud quam lites discere et sectari solet; qui verò versatur cum consultis et prudentibus hominibus, qui omnia cum judicio et maturo consilio agunt, sapientiam discet. **177** vel *superbia*, et intelligitur *vir superbia*, vel *superbus* rectè vertitur; et **178** eum intelligunt Hebræi *qui spontè et animo malevolo peccat*. Et sic veri potest versiculus: *Qui cum superbo, supple versatur, dabit litem et contentione*, non alium proferet fructum; sed *qui cum viris consultis et prudentibus versatur, dabit* (h. e., proferet) *sapientiam*. Si littera beth per præpositionem lamod, h. e., *propter*, exponamus, erit sensus: *Propter superbiam, qui superbit homo contra proximum suum, dabit jurgium; cum itis qui consulat nequid per superbiam agamus ad sapientiam*.

VERS. 11.—**SUBSTANTIA FESTINATA MINUTUR: QUÆ ATEM PAUCATAM COLLIGITUR MANU MULTIPLICABITUR.** Hebr.: *Divitiae ex vanitate minuuntur, sed colligens per manum augetur*. Viri sapienti curæ esse debet, non tam quantum acquirit, quam, quibus modis et artibus perit sibi divitias; nam *divitiæ quæ ex vanitate*, h. e., vel viis illicitis et artibus parum honestis, vel etiam per fraudem et injuriam, *acquisitæ sunt, durare non solent*. Sed malè parte, pejus frequenter perent. Ceterum qui justo labore studeat sibi parare divitias et paulatim congregare, stabiles auget opes. Quod de divitiis diximus, ad honoris et auctoritatis gradus, præsertim ecclesiasticos, referri potest. Proverbum nos docet moderari erga bona hujus vite et temporis affectus.

VERS. 12.—**SPES QUÆ DIFFERTER AFLIGIT ANIMAM, LIGNUM VITÆ DESIDERIUM VENIENS.** Hebr.: *Spes protracta infirmatis cordis, lignum vitæ desiderium veniens*. Oppositè *spem protractam* et procrastinatam *desiderio venienti* sive exhibitò, et *dolorem cordis* oppositè *ligno vitæ*. Desique metaphora translata est à corpore ad animam. Ut stomachus corporis destitutus cibo necessario affligitur sive infirmatur et languescit, sic *anima* sive *cor* (ut est in Hebræo) in expectatione illius rei quam vehementer cupimus impeditur à reliquis functionibus; dum nihil aliud potest agere aut cogitare, patitur *infirmatam*, id quod multis usu venit ob res vanas, et nonnumquam illicitas. Narrando monet Sapiens, et docet nos tales cohibere affectus, neque spem collocare in illis rebus quarum desiderio et absentia affligitur animus et in quantum adheione refecti non potest: sed desiderio oportet languescere rerum talium, ex quibus advenientibus non nimis suavitate capias quam si ex arbore vite in paradiso fructus carperes; q. d.: Colloca, fili, spem et desiderium non in rebus mundi, quarum spes, dum semper differtur, semper animam affligit, nunquam advenit, ut inquit Jacobus, c. 4: *Concupiscitis, et non habetis; sed in desiderio sapientiæ et aliarum virtutum,*

ex quibus quotidie fructum capias et tandem immortalis evadas, tanquam si ex fructu *ligni vitæ* comedere. Videtur Salomon hoc versiculo à suo sapiente, quem instruendum suscepit, non auferre omnes passionem et affectus animæ; Stoicorum more, sed ostendere sapientem magno rerum coelestium desiderio subinde teneri; vel successus honorum et incrementa virtutum in hominibus vehementer optare sapientem, vel denique pacem Ecclesiæ et quæcumque ad honorem Dei et animarum salutem spectare possunt; quæ cum seriùs quam pro sua expectatione à Deo optimo maximoque concedantur, pro humana fragilitate animo torqueri, juxta id quod legitimus in Habacuc 1: *Usquequò, Domine, clamabo, et non exaudies? vociferabor ad te vim patiens?*

VERS. 15.—**QUI DETRAHIT ALICUI REI, IPSE SE INFUTURUM OBLIGAT (1); QUI AUTEM TIMEAT PERCEPTUM, IN FACE VERSABITUR (2).** Hebr.: *Qui contemnit verbum, peribit ob id: qui timet præceptum, ipse retributionem accipiet*. Multiplex est expositio pro varietate significationum hujus vocis **כֹּחַ**, *verbum*, vel *res*; etiam illius verbi **יִשְׁכַּח**, quod *retribuere* vel *pacem agere* significat. Hebræi ferè intelligunt: *Verbum in primis et mandatum non esse contemnendum*. Qui *verbum Dei et mandatum contemnit nec observat, peribit*: erit illi ea res interitus aliquando, quanvis interim nihil mali sentiat. *Ceterum qui timet Dominum, et mandatum illius observat, retributionem accipiet*. Aut utriusque via merces reperitur, contemnit mandatum, et observat, sed varia. Et hic maxime germanus sensus videtur. Est et alius, si per **כֹּחַ** rem intelligamus *familiarium*; quam qui contemnit damno afflicetur, *injuncta erit illi*. Juxta interpretationem quam ex D. Hieronymo habemus, vix alius

(1) Qui, verbi gratia, pravum aliquem morem damnat, aut etiam bonum, ipse obligationem sibi imponit ad eo abstinendum quod demeruit.

(2) Quasi dicat: Contra verò, qui timet præceptum divinum, quo et detractio prohibetur, et quid cuiusque faciendum sit decernitur, is et hic in pace conscientie, animique tranquillitate versabitur, et cum hominibus etiam pacem habebit, et in futuro seculo pacem agere aeternam. Salazar putat versiculi sensum esse: *Qui detrahit alicui rei, id est, alicui præcepto, illud integrè non servans, ipse se in futurum obligat, ut scilicet supplet quod detraxit, vel quod defuit; qui verò reverens præceptum illud, ad unguem, et integrè servat, is in pace conscientie versatur*. In Hebræo, ut vertit Vatablus, habemus: *Contemnit verbum peribit propter ipsum; et timeit præceptum reddetur merces*. Nec multum differt Septuaginta virorum interpretatio quæ est hujusmodi: *Contemnit rem, contemnetur ex illi; timeit autem mandatum, fiet sicut ei*. Sententia autem harum versionum hæc esse videtur: Eum qui legem contemnit et violat, contemptum futurum, et sui peccati penam loturum; eum verò qui legem timeit, servat, et reveretur, benè habiturum, et amplam mercedem consequenturum.

ANIMÆ DOLOSÆ, VIRI DOLOSI, FRAUDULENTI, QUI MALIS ARTIBUS DIVITIAS QUÆRUNT.

ERANT IN PECCATIS: PECCATA SEQUENTES DECIPIUNTUR, ET SPE SUÀ EXAUDIUNT. Verbum Græcum *επι-δρα-σαι* explicare possumus, *reseruntur*, et *peccatis incurrunt*.

JUSTI AUTEM, ETC. Quasi dicat: *Iusti autem ita divitiis ditantur, ut non tantum sint afficti misericordias, sed et facto misericordiam exhibent.*

(Menochius.)

potest esse sensus, quam, eum videlicet esse obnoxium et obligatum ad penam qui rebus sacris detrahit, culpando quæ à Deo sunt ordinata; vel qui detrahit et obloquitur bonis hominibus, mandatum Dei transgressus, et pacem dissolvens inter homines; contra qui amat proximum, servans mandatum Dei, pacem habet cum Deo et cum hominibus. Alter: Qui rem contemnit, quæ reverè vilis est, et quæ corrumpitur, illi scilicet erit merces; nam talis solet etiam præceptum cum timore observare: quanto enim minus curamus res vanas et corruptibiles, tanto magis nobis cordi erunt præcepta Dei, et utriusque rei premium habebit iustus. Alter: *Qui timet præceptum, pacemaget*. Psal. 119: *Pax multa diligentibus legem tuam*. Et huic sensui quadrat quod sequitur:

VERS. 14.—**LEX SAPIENTIS FONIS VITÆ AD DECLINANDUM À LAQUEIS MORTIS (1).** Non de sapientià hujus

(1) Hebr.: *Lex sapientis vena vitarum ad reducendum à laqueis mortis*; Septuaginta: *Lex sapientis fons vite; demens autem sub laqueo moritur*. Minus rectè aliqui pro *sapientis* legunt *sapienti* in dativo, hincque dant sensum, q. d.: *Lex Dei ipsimet sapienti est fons et origo vite recte agende, ac morderandæ, ad vitanda et evadenda omnia mortis discrimina*. Id videlicet interest sapientem inter alios studere, probum atque improbum, quod sapienti et probò lex vite agende initium est, à malo quidem avertens et ad bonum dirigens; stulto autem atque improbo eadem ruinam causa existit. Nam lex præcipit et lapsus in occasione offert, quas stultus declinare, aut nescit, aut non vult. Unde fit ut ille, quem fortasse ante cognitionem legis ignorato excusaret à crimine, jam inde cogitatis legibus se volens propior, et.

Verum Hebræa, Græca et Latina habent: *Lex sapientis (non sapienti)* in genitivo, puta lex quæ manat à mente et ore sapientis, sive quam docet ipse sapiens. Sensus ergo est q. d.: *Lex quam docet et dicit sapiens affert vitam, ut tam ipse quam quisvis ejus discipulus legem ejus sequens declinet evadatque laqueos et pericula mortis*. Unde Syrus vertit: *Lex sapientis fons vite it qui declinant à laqueis mortis*. Vitam accipit tum temporalem, tum spiritalem gratiæ, tum gloriæ aeternæ. Unde Hebr. est *fons vitarum* in plurali. Ita R. Levi: *Lex sapientis, ait, fons vite, quod ex illa vite immortalitas dimanet, mortisque ruina vitetur, præterquam quod Deo sapiens ob illam peculiaris est cura*. Causa est quod sapiens docet prudentiam et virtutem, puta prudenter, iuste sanctè vivere: prudentia autem, virtus et sanctitas causæ sunt vite presentis aeternæ, quia prudenter declinant pericula mortis, si-bique accersunt vitæ adminicula, atque à Deo præmium vite longioris in hoc seculo, et æternæ in futuro emerentur et accipiunt. Ita lex vetus à Mose sapiente dictata Judæis promisit et præstitit vitam longævam et f-llicem. Levit. 18, 5: *lex vero nova à Christo dictata Christianis affert vitam gratiæ et gloriæ aeternam*. Joan. 5, 24.

Sic leges et regulæ asceticæ et religiosæ dictatæ à S. Antonio, Paolomio, Basilio, Augustino, Benedicto, Dominico, Francisco, associis suis conferunt vitam sanctam, religiosam et gloriosam. Ex adverso leges et dogmata insipientium, puta hæreticorum, politicorum, Saracenicorum, philosophorum, afferunt mortem presentem et æternam. Talia sunt dogmata Epicuri: omne bonum et felicitatem hominis situm esse in voluptate; non esse numen et providentiam Dei; animam post mortem non sentire, sed cum corpore interire. Et Stoicorum: omnia fieri fato et necessitate; misericordiam esse animi imbecillitatem, ac proinde non esse miserandum; sapientem posse, imò debere, se occidere ne miserè vivat; omnes Deos mortales esse ex-

mundi loqui Salomonem vel ex hoc loco manifestum est. Ecclè instructum esse præceptis et disciplinis sapientium, vehementer jurat ad universam vitam rectè transigendam. Nam qui ex lege sapientiæ laicit, quasi de fonte perenni aquarum bibit, qui in singulis vite numeribus instructus facile declinat ab incommodis et periculis hujus vite, quibus stulti veluti laqueis per imprudentiam, capti et illaqueati ante diem pereunt. Sed quanto magis amena erit metaphora *fons vite*, si illas aquas intelligamus quæ ex fide in Christum saliant in vitam æternam, Joan. 7! *Lex enim illius sapientis vera vena est vitarum aquarum, quas qui hauriunt non sitient in æternum, neque rerum mundanarum desideris, tanquam illaqueati aviculae, trahentur ad mortem*.

VERS. 15.—**DOCTRINA BONA DABIT GRATIAM; IN ITINERE CONTEMPTORUM VORAGO. Hebr.:** *Intellectus bonus dabit gratiam; sed via transgressorum vorago*. *Ex lege sapientis, quæ fons est vite, animus intellectum, fidem et propositum concipit hominum. Intellectus autem et mens digna Deo maxime nos illi commendat, illius gratiam et favorem nobis concitat*. Nam qui in intellectu rectè institutus est (unde in omnes actiones lumen diffunditur) absque errore vitam transigit juxta illud Evangelii Luc. 11: *Vide ne lumen quod in te est tenebre sint*. Hinc enim tanquam à fonte actiones manant. Ceterum in itinere contemptorum vorago, sive via transgressorum dura. Vita transgressorum, qui tenebris errorum habent obscuratum oculum mentis, ut malè decernunt, sic malè agunt, fortis est et dura, difficillimè corrigitur, ut qui in utroque errant intellectus, videlicet speculative, qui malè decernit, et practico, actionibus scilicet ex errore manantibus, dum non intelligit coelestium et terrenarum rerum quam latum sit discrimen. Alter: *Intellectus bonus*, vel qui bonus est suo intellectu et prudentia, *dabit magnam gratiam aliis, et ut ipsi concipiant rectam fidem, et gratiam inveniunt in oculis multorum*; sed contra vitam et consuetudinem vivendi transgressorum non prevalebit intellectus quantumvis bonus, quantumvis magna doctrina, ubi obduratum fuerit cor eorum, sive vivendi modus consuetudine induruerit, ad modum semite sepiùs frequentata. Proverbum docet intellectum et fidem integram inprimis necessariam ad sapientiam, hoc est, ad probatam vitam.

VERS. 16, 17.—**ASTUTUS OMNIA AGIT CUM CONSIDIO; QUI AUTEM FATUUS EST, APERTUS STULTITIAM. NUNTIIUS IMPII CADET IN MALUM; LEGATUS AUTEM FIDELIS SANITAS.** Docet prior versiculus nihil temerè agendum; secundus monet fideles habendos esse à secretis et adiutoribus. Et verti potest: *Omnia solet facere astutus (vel omnis astutus facies) in consilio, vel scientia, q. d.: Magnum sapientiæ argumentum est accipiendum in hominibus à rebus quas ratione. Nam qui certo quodam consilio, certâ ratione faciunt omnia, sunt viri prudentes, ut qui antequam quidquam aggredian-*

cepto Jove: non esse ignoscendum reo qui offendit; pluraque similia, quæ recensui Act. 19, 17.

(Corn. à Lap.)

tur difficultatem rei et exitum perpendat, atque ita voti composites fiunt. Stulti, qui temere omnia agunt, et *antiquam turrim edificare incipiunt*, juxta parabolam Evangelicam Luc. 14, non supputant sumptus, dum conatus male sibi cadunt, palam fit illorum stultitia. Hæc non solum in caducis rebus astutia tenenda est, sed etiam in his quæ ad salutem spectant, ne de nobis dicatur: *Hic homo cepit edificare, et non potuit consummare*. Et ad eos maxime locus spectare videtur quos Christus monuit: *Estote prudentes sicut serpentes*, Matth. 10, cui quadrat versus sequens: *Iniquus (sive improbus) nuntius qui mala fide obit legationem Domini sui, neque Apostolice functus est munere fideliter, in malum corruet, ut puta qui multis ruine causæ existit. Quod ad historicum sensum propius spectat, ad utramque referri potest in malum corruet, nempe vel ad eum qui improbum nuntium mittit, vel ad nuntium qui missus est; porro quod sibi ipsi damnum frequenter concitat nuntius qui fraudem aliis molitur, vel quod et à quo missus est inferat damnum. Denique et nuntius improbi verti potest, ut sit sensus (qui maxime mihi arridet): *Nuntius (sive legatus) quem mittit improbus, vel cui mandantur impia, corruet, id est, frustrabitur suâ legatione, et tam sibi quam mittenti dedecus afferit, et de gradu honoris quem legatus et nuntius bonis habere solemus corruet. Contra, legatus veritatis, qui vera narrat, velut sanctus est, dum utrumque lætos animos et offensos calumnias et falsis rumoribus revocat ad concordiam, vel dum omnia ut sese habent referens ambiguitatem et errores, maximos animo moribus, expellit. Hæc omnia bonis et fidei conciatoribus et magistris errorum rectissimè quadrant.**

VERS. 18. — EGESTAS ET IGNOMINIA EI QUI DESERIT DISCIPLINAM: QUI AUTEM ACQUIESCIT ARGENTI, GLORIFICABITUR. Hebr.: *Qui observat increpationem, honorabitur*. Q. àm necessaria sit castigatio passim in hoc libello ostendit Sapiens, ut sine quâ ad frugem vix possit pervenire humana fragilitas, imò ferè ad summam egestatem et ignominiam, qui suorum parentum et preceptorum non ferunt correctionem, deveniunt. Ceterum qui diligenter observant disciplinam, quam vel acceperunt à parentibus et doctis hominibus, vel quam aliorum exemplo didicerunt, honorem facili consequuntur apud Deum, omnium Patrem, disciplinam et correctionem contra vitia omnibus indigentem, juxta illud Pauli Rom. 2: *Gloria autem et honor et pax omni operanti bonum*. עֲבָדֵי בַיִת, id est, qui deserit disciplinam, multis modis verti potest: *Qui subtrahit se à disciplinâ*. Nam verbum Hebræum עָרַב subtrahere, elongare, cessare, et (quod huic loco maxime quadrat) rebelare significat, et erit sensus: *Egestas et ignominia erit ei qui reb. illis est disciplinæ et correctioni*. Chaldaicus: *Qui conculat disciplinam*. Septuaginta inverso sermone ordine alium sensum reddiderunt, nempe: *Perceptam et ignominiam asferi disciplinâ*. Juxta id quod sapientissimus unus veritate solet loquitur Sapiens: admonitionem juvenibus proponit, ostendens et quanta mala solent conturbari illos qui non obtemperant castigatio-

nibus majorum; sunt enim paupertas et ignominia mala quæ maxime refugium homines. Contra quæ libenter admittunt castigationem majorum, assequuntur honores, supremum inter mortales gradum.

VERS. 19, 20. — DESIDERIO S COMPLEATUR. DELECTAT ANIMAM: DETESTANTUR STULTI EOS QUI REGUNT MALA. QUI CUM SAPIENTIBUS GRADITUR, SAPIENS ERIT: AMICUS STULTORUM SIMILIS EFFICIETUR. Hebr.: *Desiderium quod factum est animo dulcescere solet, abominatio stultorum est qui recedit à malo. Qui ambulat cum sapientibus, sapientiam assequetur; sed qui socius est stultorum, malè (vel infelicitè) aget. Ex superiore versiculo pendet prior ex his duobus, quo ostenditur quid consequatur hi qui monitoribus et rastigantibus non obtemperant, sed sum magis sequuntur desiderium, brevem videlicet voluptatem, quæ pro tempore illorum animis dulcescit. Sed hi vehementer mali evadunt et stulti; et tantum abest ut respiciant posteaquam aliquandiu juxta desideria sua vixerint, ut eâ de re audire non sustineant, sed execerantur eos qui conantur reducere illos à malo cui jam assueverunt Desideria stulta sectantes, stulti evadunt, ut jam inter bonum et malum discernere nequeant. Postest prior pars versiculi in bonam partem intelligi, et ex superiori versiculo sic pendere ut confirmet quæ dicta sunt de fructu castigationis. Quæ tametsi amara videatur et aspera, tamen si quis spontè obtemperet bene monentibus, et cum desiderio faciat quæ per disciplinam faciendâ didicerit, multa amenitate et dulcedine animi perfruat; imprudens verò et stultus hominibus omnis voluptas est in malo, à quo recedere valde absurdum illis videtur, ne dicam abominandum. Potest denique juxta proprietatem sermonis Hebraici in contrarium sensum intelligi prima clausula, nempe: *Desiderium si compleatur; nam verbum עָרַב Hebræis significat non solum fieri, sed rumpi vel infringi; et sensus erit egregius, juxta Levi Ben Gerson: Desiderium abruptum et voluptas cohibita dulcescet, et amenitatem afferet animo sapienti et rectè instituto per disciplinam majorum. Hic spectat sequens versiculus, videlicet: *Qui ambulat cum sapientibus, sapiens erit*. Hujus mundi sapientes de se multa jactant, et veluti deos inter homines sese existimant, cum paucorum sit ad summum philosophiæ fastigium pervenire. Verum facilis est admodum hæc divina sapientia, quæ nemini non est obvia, ad quam perdiscendam neque subtili ingenio neque magnâ librorum copiâ est opus; imò opere quotidiano et usu maxime perdoctet et honorum exemplo, susceptâ disciplinâ et castigatione ab his qui bene movent. Cum viris sapientibus, qui edificandam domum super petram, Matth. 7, indicaverunt, consensus oportet, et eorum virtutes imitari, ac veluti gradibus quibusdam eorum vestigiis insistere; atque eâ ratione sapientiam faciliè assqueris. Ferè enim tales exadimus quales sunt illi quorum consuetudine nos oblectamur. Undè sequitur in Hebræo: *Amicus stultorum confringetur, vel malè aget*. Est admodum jucunda allusio in vocibus Hebræis, וְדַדְדִּי,**

amicus et confringetur; q. d.: Non solum stultitiam acquirit, verum etiam in damnum aliquid gravissimum et extremum malum corruet, et more fetidis vasis contractis, inutilis erit. Juxta alia significata hujus verbi דַּדְדִּי paulò diversus erit sensus, nempe: *Amicus et socius stultorum malis afficietur ab illis, sive etiam socius erit et participes stultitiae illorum, sicut qui graditur cum sapientibus, sapientiam capiet ab illis. Bona per amicos stultorum eos qui nimis, histronibus, et aliis id genus hominum fere gaudent, intelligit.*

VERS. 21. — PECCATORES PERSEQUITUR MALUM, ET JUSTI RETRIBUENT BONA. Hebr.: *Justis retribuet bonum. Sop. ille qui retribuit, nempe Deus. Vehementer deterret peccatores et alios, ne illorum consuetudine gaudeant, juxta sensum precedentis versiculi. Sunt multi potentes, qui quamvis graviter peccent, se tamen ob potentiam à nemine quidquam passuros opinantur; sunt qui occultè horrenda committunt peccata, quæ ad lucem ventura non existimant; sunt qui penam peccatis debitam non putant; omnes hos redarguit Sapiens, ostendens malum ipsam quod faciunt peccatores persequi, etiamsi nullus alius accedat vel iudex vel vindex. Stimulis conscientie, veluti furis quibusdam, subinde vexati, sceleros suorum manifestissimas nonnumquam dant penas, et cessantibus aliis seipos accusant, et ad condemnationem perveniunt; aut, quod miserius est, æterno judicio et condemnationi reservantur; et proinde non solum peccata committenda non sunt, sed etiam à peccatorum commercio fugiendum est, ne mali illius sis participes quod peccatores insequitur quotidie et aliquando apprehendet. Si exponatur versiculus velut à superiore pendens, erit sensus: *Qui graditur cum peccatoribus, veniet malum illi; et bonum retribuetur illi qui cum justitia graditur, ut solandiatior partem illam cum צַדִּיקִים, quemadmodum cum צַדִּיקִים in Hebræo legitur. Optimus et simplicissimus sensus est, ut intelligamus peccatores aliquando puniendos, et quavis aliquandiu supplicium fugiant, tamen malo eos persequeute aliquando capiendos. In secundâ clausula versiculi constans opinio est Hebræorum ut subaudiatur: *Deus reddet justis bonum*, hoc est mercedem bonam, et malorum poena intelligitur ex ipso malo quodammodo nasci; verum premium bonorum ex Dei benignitate, non solum ex meritis justorum, pendere. Sensus denique versiculi non erit multum alienus ab illo Pauli Rom. 6: *Stipendium peccati mors; gratia autem Dei, vita æterna*.**

VERS. 22 — BONUS RELINQUIT HEREDITATEM FILIOS ET NEPOTES, ET CUSTODIT JUSTO SUBSTANTIA PECCATORIS (1).

(1) Bonus quidam cum verbo precedenti connectitur: *Bonus, inquam, justis rependitur, quod illi ad posteros transmittat. Bonum, scilicet, quod ad nepotes suos transmittit. Sed malo per se accipere. Bonus hereditate faciet filios filiorum, vel hereditatem relinquit nepotibus, nempe, si parentes imitentur. Tris hic affirmat: 1º juxta suppetere male vitæ; 2º non defuturam ei posteritatem; 3º poteris paternam hereditatem superfluituram. Hoc pacto curam et anxietatem mihi sibi vel suis prospiciendi admittit. Et reatrat justo substantia peccatoris, ut ne ipse qui-*

Hebr. 7: *Hereditate faciet, vel hereditatem relinquet filius filiorum*. Ostendit etiam hoc versiculo quam diversus sit exitus bonorum et malorum, quod ad posteritatem spectat et nepotum ac pronepotum successionem; in quibus quodammodo immortales videntur esse pii homines. Bonus, inquam, spem præbet sapiens, et ad pietatem ac probitatem vehementer hortatur, cum non sibi solum, sed posteris etiam profutura sit, ut quæ hereditatem stabilem et permanentem filiis eorum nepotibusque relinquat. Nos non, ut Hebræi, de solâ terrenâ substantiâ et hujus mundi opibus putamus intelligendum quod scribitur, sed etiam de animi bonis et virtutibus, quæ ob merita majorum transfundi solent in posteris. O fidelem hereditatem, quam bonus ille nobis reliquit *incorruptibilem et incontaminatam, conservatam in oculis* 1. Petr. 1, ut essemus *heredes Dei, coheredes autem Christi*, Rom. 8. Juxta seculum historicum: *Bonus et probus vir quæcumque fecerit prosperabatur, opes quas reliquit suis, non hereditibus solim, sed illis et nepotibus proderunt. Contra, opes peccatorum, quæ per rapinam aut malas artes sunt acquisitæ, neque filiis neque hereditibus prodesse solent; sed quidquid reconditum est et in thesauris relictum à peccatore, in usus justorum servetur. Aben Ezra legit non, ut nos, וְצַדִּיקִים אֲבִיבֵי אֲבִיבֵי, sed וְצַדִּיקִים אֲבִיבֵי, et subintelligit *Dens, recondet justo opes peccatoris, et interpretatur per similem locum: Improbus preparabit, et justus induet*. Bona de terrenâ substantiâ intelligi non posse ostendit, cum mali fructu inter præterita bona justorum, juxta illud Pauli: *Rapinam bonorum vestrorum cum judicio suscepistis*. Mystice substantia celestis, hoc est, vinea Domini et lex, cum cæteris bonis olim Judæis reposita, ab eis tanquam malis agricolis ablata, gentibus locantur in sanguine Christi justificatis.*

VERS. 23. — MULTI CIBI IN NOVALIBUS PATRUM, ET ALIUS CONGREGANTUR ABSQUE JUDICIO. Hebr.: *Multus cibus in novalibus principum, et sic perit cum non sit judicium, vel sine facultate*. Juxta ambiguitatem lingue verti potest: *Multus cibus in novalibus pauperum, ut Chaldaicus, pauperis*. Commendatur labor rusticus et agricultura ut res summo opere necessaria, et reliquæ artes laudabiles, quibus parantur opes hereditibus relinquerent, de quâ hereditate superiore versiculo disserimus. Eadem metaphorâ usus est propheta Osee 10: *Innovate vobis novale, sive, arate arationem, significans assiduum laborem peccatoribus necessarium, si ex corde tanquam ex agro messent aliquam virtutum facere velint. Si veritatur: *Novale principum (sive ager pauperum) profert multam annonam, versio reprehendi non potest. Quod sequitur: *Aliis congregantur absque judicio, juxta veritatem Hebræam defendi potest. Nam verbum Hebræum צַדִּיק non solum p-vdere, sed addere sive congregare signi-***

dem improbus illis fruat, nedum ejus filii et nepotes. Verbo recondendi docet subesse rationes quibus Deus pius sustentet, tametsi illud nec oculis v-deant, nec mente complecti possint. (Synopsis.)

sequitur Ahen Ezra. Alii ab investigando sensum loci deducunt; significat enim **וַיִּשְׁתַּדֵּל** et erit sensus: *Qui amat, scilicet fitum, quæsit illi disciplinam*; q. d.: quæsit pro illo præceptum qui corrigat eum. Vel denique, *quæsit modum corrigendi filium maxime idoneum*. Prior expositio est melior.

VERS. 25. — **IUSTUS COMEDIT, ET REPLET ANIMAM SUAM; VENTER AUTEM IMPIORUM INSATURABILIS. ALIUS VENTER IMPIORUM DEFICIET.** Videtur etiam hic versiculus ad superiorem spectare ubi de multo cibo facta est mentio, quem iustus nunquam desse hoc loco ostendit, imò semper eorum satisfieri ventri, præsertim cum iustus semper presentibus sit contentus, delicias non querat, sed de pauperibus magis sit sollicitus quam de suo ventre: qui cum Paulo dicitur et satiari et esurire, abundare et penuriam pati, Phil. 4. *Non vidi iustum derelictum nec semem ejus querens panem*, Psal. 57. *Iustus omnem sollicitudinem et curam super Deum jactat*, qui eum enutrit utroque pane, corporis videlicet et animæ: qui cum corvos pascat, et per corvos prophetas, polius ex lapidibus panes facit quam iustum fame perire sinat, nisi fortassis per martyrii tolerantiam, quò immarcescibilem coronam gloriæ percipiat. *Sed venter impiorum insatiabilis*. Ut enim iustus juxta naturam modum paucissimi est contentus, ita impij nunquam saturantur desiderio habendi. Nam ad insatiabilium thesaurizandi cupidinem versiculum magis referunt Hebræi quam ad comestionem cibi. Veram cum dicit Scriptura: *Venter impiorum deficiet*, ut est in Hebræo, sensum habebit juxta Paulum 1 Cor. 6: *Esca veniri, et venter escis*; *Deus autem et hunc et illam destruet*, q. d.: Improbi viri, qui fiduciam et spem in Deo non collocant, pro presentii vitâ vehementer sunt solliciti. Simplicissimus sensus est hujus loci: *Iustus ferè, qui moderatè vivit, perpetuè ventriculi satiate, animam, hoc est naturali desiderio, satisfacere in cibo; improbos autem, qui ventri nimium indulgent, subinde languescite et deficiente stomacho etiam delicias fastidiunt*. Beda ad cibum spirituales traducit locum: Cujus magna copia est in *navibus Patrum* et opusculis doctorum, quibus libenter fruatur iustus, et replet animam celesti cibo et doctrinâ Apostolicâ: *quum cum sine iudicio colligant hæretici, saturati Ecclesiasticâ scientiâ nolunt*; utputa in quâ digerendâ eorum *venter deficiet*. Non enim sunt capaces Judæi novi mûstis, utres videlicet veteres, Matth. 9.

VERS. 24. — **QUI PARCIT VIRGÆ, OMNIT FILIUM SUUM; QUI AUTEM DILIGIT FILIUM, ILLUM INSTANTER ERIGIT. ALIUS: QUI PROHIBET VIRGAM, BEDA VULT HUNC VERSICULUM SIO EX SUPERIORE PENDERE**; q. d.: Beverâ multus cibus relinquitur posteris à majoribus qui boni fuerunt agricola; sed filius eorum non proderit, nisi rectè instituantur et castigentur etiamnum pueri. Neque dici potest charus et amans pater qui filio hæreditatem relinquit leonpletum, qui horrea plena pro liberis collegit; sed is tandem pater charè et amicè filium diligit, qui castigatum et bonis moribus instructum relinquit filium. Benè veritè interpres *instanter erudit eum*. Hebræa vox **וַיִּחַד** ab *aurorâ* significacionem habet; q. d.: *Singulis auroris erudit eum, vel manè instillabit illi disciplinam*. Chaldæus: *Prævenit eum disciplinâ*; q. d.: *Singulis auroris prioris diei errores castigant*; quod maximi amoris argumentum est, cum nullus rei majorem curam quam filii rectè instituendi habeat. Hunc sensum de castigatione matutina

CAPUT XIV.

1. Sapiens mulier ædificat domum suam; insipiens extractam quaque manus destruit.
2. Ambulans recto itinere, et tinens Deum, despicitur ab eo qui infami graditur via.
3. In ore stulti virga superbia; labia autem sapientium custodiunt eos.
4. Ubi non sunt boves, præsepe vacuum est; ubi autem plurimæ segotes, ibi manifesta est fortitudo bovis.

CHAPITRE XIV.

1. La femme sage bâtit sa maison; l'insensée détruit de ses mains celle qui était déjà bâtie.
2. Celui qui marche par un chemin droit, et qui craint Dieu, est méprisé par celui qui marche dans une voie infame.
3. La langue de l'insensé est une verge d'orgueil; mais les lèvres des sages les conservent.
4. Où il n'y a point de boeufs, la grange est vide; mais la force du bœuf paraît clairement où l'on recueille beaucoup de blé.

5. Testis fidelis non mentitur; profert autem mendacium dolosus testis.
6. Querit derisor sapientiam, et non invenit; doctrina prudentium facilis.
7. Vade contra virum stultum, et nescit labia prudentia.
8. Sapientia callidi est intelligere viam suam; et imprudentia stultorum errans.
9. Stultus illudet peccatum; et inter justos morabitur gratia.
10. Cor quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus non miscobitur extraneus.
11. Domus impiorum delebitur; tabernacula verò justorum germinabunt.
12. Est via quæ videtur homini justa; novissima autem ejus deducunt ad mortem.
13. Risus dolore miscbitur, et extrema gaudij luctus occupat.
14. Vis suis replebitur stultus, et super eum erit vir bonus.
15. Innocens credit omni verbo: astutus considerat gressus suos.
16. Filio doloso nihil erit boni; servo autem sapienti prosperi erunt actus, et dirigetur via ejus.
17. Impatiens operabitur stultitiam; et vir versutus odiosus est.
18. Possidebunt parvuli stultitiam; et expectabunt astuti scientiam.
19. Jacobus mali ante bonos; et impij ante portas justorum.
20. Etiam proximo suo pauper odiosus erit; amici verò divitum multi.
21. Qui despicit proximum suum, peccat; qui autem miseretur pauperis, beatus erit.
- Qui credit in Domino, misericordiam diligit.
22. Errant qui operantur malum; misericordia et veritas preparabunt bona.
23. In omni opere erit abundantia; ubi autem verba sunt plurima, ibi frequenter egestas.
24. Corona sapientiam, divitiæ eorum; fatuitas stultorum, imprudentia.
25. Liberat animas testis fidelis; et profert mendacia versipellis.
26. In timore Domini fiducia fortitudinis, et filiis ejus erit spes.
27. Timor Domini fons vite, ut declinet à ruinâ mortis.
28. In multitudine populj dignitas regis; et in paucitate plebis ignominia principis.
29. Qui patiens est, multa gubernatur prudentia; qui autem impatiens est, exultat stultitiam suam.
30. Vita carantum, sanitas cordis; putredo ossium, invidia.
31. Qui calumniatur egentem, exprobrat factori

5. Le témoin fidèle ne ment point; mais le faux témoin publie le mensonge.
6. Le moqueur cherche la sagesse, et il ne la trouve point; l'homme prudent s'instruit sans peine.
7. Opposez-vous à l'homme insensé; et vous trouverez qu'il ne connaît point les paroles de prudence.
8. La sagesse de l'homme habile est de bien comprendre sa voie; l'imprudence des insensés est errante.
9. L'insensé se joue du péché; mais la grâce se trouvera parmi les justes.
10. Le cœur de chacun connaît seul l'amertume de son âme, et sa joie ne sera point comprise par un étranger.
11. La maison des méchants sera détruite; mais les tentes des justes seront florissantes.
12. Il y a une voie qui paraît droite à l'homme, dont la fin néanmoins conduit à la mort.
13. Le ris est mêlé de douleur, et la tristesse y succède à la joie.
14. L'insensé sera rassasié de ses voies, et l'homme vertueux le sera encore plus.
15. L'impatient croit tout ce qu'on lui dit; l'homme habile considère tous ses pas.
- (1) Tout succède mal à l'enfant qui n'est point sincère; mais le serviteur sage sera heureux dans toutes ses entreprises, et il réussira dans sa voie.
16. Le sage craint, et se détourne du mal; l'insensé passe outre, et se croit en sûreté.
17. L'impatient fera des actions de folie; et l'homme dissimulé se rend odieux.
18. Les impudens posséderont la folie; et les hommes habiles attendront la science.
19. Les méchants seront couchés par terre devant les bons; et les impies devant la porte des justes.
20. Le pauvre sera odieux à ses proches mêmes; et les amis des riches seront nombreux.
21. Celui qui méprise son prochain péche; mais celui qui a compassion du pauvre, sera bienheureux.
- (2) Celui qui croit au Seigneur, aime la miséricorde.
22. Ceux qui s'appliquent à faire le mal s'égarer; c'est la miséricorde et la vérité qui nous acquièrent les biens.
23. Où l'on travaille beaucoup, là est l'abondance; mais où l'on parle beaucoup, l'indigence se trouve souvent.
24. Les richesses des sages leur sont une couronne; la folie des insensés est toujours folie.
25. Le témoin fidèle délivre les âmes; celui qui est double, publie des mensonges.
26. Celui qui craint le Seigneur, est dans une confiance pleine de force; et ses enfants auront sujet de bien espérer.
27. La crainte du Seigneur est une source de vie, pour éviter la chute qui donne la mort.
28. La multitude du peuple est l'honneur du roi; mais le petit nombre des sujets est la honte du prince.
29. Celui qui est patient, se gouverne avec une grande prudence; mais l'impatient signale sa folie.
30. La santé du cœur est la vie de la chair; l'envie est la pourriture des os.
31. Celui qui opprime le pauvre, fait injure à celui
- (1) Ce verset n'est ni dans l'hébreu, ni dans les Septante de Complute, ni dans ceux de Rome, ni dans les manuscrits latins, ni dans quelques éditions de la Vulgate; mais on le lit au chap. 15, verset 15, dans divers exemplaires grecs et latins.
- (2) Ce verset ne se trouve, ni dans l'hébreu, ni dans le grec, ni dans les anciens manuscrits latins.